

الگو واره های نوین^۱ در معماری معاصر کشورهای اسلامی *

تحلیل و بررسی الگوواره ای معماری معاصر در کشورهای اسلامی

دکتر حامد کاملنیا

E-mail: kamelnia@um.ac.ir

چکیده:

در سالهای اخیر بحث بر سر گفتمان معماری معاصر اسلامی یا به تعبیر برخی دیگر معماری معاصر در کشورهای اسلامی سمت و سوهای تازه ای به خود گرفته است. شاید پیشتر تصور می شد که منظور از اینگونه عبارات یعنی تکرار صوری از شکل ها و فرم های معماری که در دوران اولیه اسلامی وجود داشته و یا تلفیق کردن آنها با ساختمان های امروز. اما نمونه های نوین معماری در این کشورها نمایانگر نگره های جدید در این حوزه است. معماری معاصر کشورهای اسلامی نیز در سالهای اخیر دچار تحولات چشم گیری شده است. بسان تحولاتی که در از سال ۲۰۱۰ میلادی در ساختارهای سیاسی برخی از این کشورها صورت گرفت. جنبش های صورت گرفته در کشورهای اسلامی نظیر مصر، لیبی و یمن گرفته تا مراکش و عربستان سعودی. رویکردهای معماری در کشورهای اسلامی در چهار دهه گذشته شامل: تجدید حیات گرای، بومی گرای، رویکردهای بین المللی (مدرنیسم و پست مدرن)، منطقه گرایی و محیط گرایی بوده است. در سالهای اخیر تاکید بر عناصر تغییر شکل یافته معماری گذشته در این کشورها (مانند استفاده از هندسه پارامتریک در طرح ها) توأم با تلفیق گرایش های معماری پایدار تبدیل به دستور زبان جدیدی در معماری کشورهای اسلامی شده است. بررسی ویژگیهای معماری در نمونه های معماری معاصر کشورهای اسلامی نشان می دهند که در سالهای اخیر مولفه های قابل بازشناسی این نمونه از معماری شامل مواردی است نظیر: تاکید بر فرآیند طراحی به جای محصول معماری، استفاده از رویکردهای مشارکتی در طراحی، توجه به ویژگیهای معماری پایدار (استفاده از شاخصه های طراحی سبز در ساختمان و توجه به موضوع انرژی)، استفاده از شبکه های فضایی هندسی (پوسته پارامتریک) در فرم بیرونی بنا و تلفیق مصالح بومی با مصالح مدرن.

واژه های کلیدی: معماری معاصر، کشورهای اسلامی، معماری اسلامی، الگوواره معماری

^۱ استادیار دانشکده معماری و شهرسازی و هنر اسلامی دانشگاه فردوسی مشهد. ۰۵۱-۳۸۸۰۶۸۱۵

New Paradigms in Contemporary Islamic Countries

Assessing Paradigms of contemporary Islamic countries

Hamed Kamelnia(Ph.D.)

✱✱

Abstract

In recent years the debate over Islamic discourse of contemporary architecture, contemporary architecture, as interpreted by others in the Muslim world and has taken on a new direction.

It was previously thought that the purpose of these terms, the formal repetition of architectural shapes and forms that existed in the early Islamic period or combination of them with new buildings but Examples of modern architecture in these countries represents a new approach in this field

Contemporary Architecture in Islamic countries in recent years has been remarkable developments, Such as changes in the political structures of these countries from 2010: Political Movements and revolutions that have occurred in Muslim countries such as Egypt, Libya and Yemen to Morocco and Saudi Arabia

Architectural Approaches in Muslim countries in the past four decades, including the revitalism, vernacularism, international modern and post-modern, regionalism and environmental approaches. In recent years, emphasis on transformed architectural elements of the past in these countries (ex: parametric geometry) with sustainable design approach is going to be a new paradigm for contemporary Islamic architecture.

Also in recent toe decades (3th millennium), there is new characters of architecture: emphasis on design process instead of last architectural product, usage of participatory approached in design, consider to sustainable design (green building), exterior form with spatial geometrical grids (parametric skin), combination of modern and vernacular materials.

Key words:

Contemporary Architecture, Islamic world, architectural paradigm, sustainable design, Islamic Architecture

*corresponding author, Tel:(+98-51)38806815,

Email: Kamelnia@um.ac.ir, Hamed_kamelnia@yahoo.com, hkamelnia@gmail.com

✱✱ Assistant professor, Faculty of Architecture & Urbanization, Ferdowsi University of Mashhad, Iran

معماری که در این کشورها وجود دارد است که بیشتر
تحت تأثیر تعالیم دین اسلام است.

نقشه کشورهای اسلامی در جهان
منبع تصویر: <http://i.infopls.com>

از طرفی دیگر نمودهایی از ویژگیهای معماری اسلامی در
کشورهای دیگری نیز که اسلامی نیستند دیده می شود.
بارزترین این نمونه معماری انستیتو جهان عرب اثر
معماری فرانسوی ژان نوول است. این ساختمان که در
مجاور رودخانه سن ساخته شده با نمایی از پرده باز و
بسته شو یاد آور معماری کشور های اسلامی به ویژه
جهان عرب است.^۵

انستیتو جهان عرب - پاریس
نمای باز و بسته شو در این ساختمان نمادی از معماری
کشورهای اسلامی است. منبع تصویر: نگارنده

مقدمه

ادوارد سعید، محقق اسلام شناس فلسطینی در کتاب شرق
شناسی خود می نویسد:

"... اسلام دینی سرزنده و حیاتی است، که قلب، فکر، و
وجدان ده ها و بلکه صدها میلیون نفر از مسلمانان را
تسخیر کرده است و برای آنها موازین و استانداردهایی
تعیین کرده که زندگی متواضعانه، صادقانه و خداترسانه ای
را داشته باشند. آنچه که حالت سنگ و صلب به خود
گرفته اسلام نبوده و بلکه مدونات سنتی، الهیات انتظام
یافته و تعارضات و مجادلات اجتماعی آن می باشد...."^۳

اصطلاح "معماری اسلامی"^۳ نیز از زمره مواردی است که
مجادلات اجتماعی مختلفی را نیز به خود سوی داده است.
این عبارت شامل دامنه وسیعی از کاربردها در ادبیات
نظری معماری است: از نمونه های معماری مربوط به
کاربرهای مرتبط با دین (اسلام) مانند مساجد گرفته تا
نمونه هایی که سعی در برداشت یا ایده برداری از مفاهیم
مستتر در این موضوع را داشته اند.

معماری که تحت تأثیر فرهنگ اسلامی شکل گرفته
است (پترسون، ۱۹۹۶). کشورهای که بیشتر تحت تأثیر
این فرهنگ هستند مانند: اندونزی، هند، پاکستان،
بنگلادش، ایران، مصر، ترکیه، عراق، عربستان، مالزی و ...

در تعاریف مختلف و تقسیم بندیهایی که در خصوص
کشورهای اسلامی صورت گرفته به طور عمده کشورهای
که دین رسمی آنها اسلام است یا اکثر جمعیت آنها را
مسلمانان شکل داده اند به عنوان کشورهای اسلامی
خوانده می شوند و از این حیث زمانیکه در خصوص واژه
معماری اسلامی سخن رانده می شود نیز عمده توجه به

"الوکیل"^۶ در این باره می گوید:

"آنچه اتفاق افتاده این است که معماری مدرن قرن ۲۰ که حاصل تفکر و زمینه اجتماعی غرب است بدون هیچ تغییری در این کشورها به اجرا درآمده است. مردم از اینکه هویت خود را از دست می دهند بیمناکند و در جستجوی معماری مدرن اسلامی هستند ولی در عمل آنچه آنها می کنند این است که هر ایده ای را از هر کجا که باشد می گیرند. آنها ساختمانهای مدرن را می گیرند و به آن یک طاق شاخ بزی و مقداری اشکال اسلیمی به نمای آن اضافه می کنند و گاهی یک هشت ضلعی را روی دیوارهای آن نصب می کنند و تصور می کنند که اسلامی شده است."

۱- روش شناسی تحقیق

در تحلیل و بررسی برای به دست آوردن الگوهای معماری معاصر کشورهای اسلامی از روش تحقیق ترکیبی مشتمل بر نمونه موردی و روش تحقیق تحلیل محتوا استفاده شده است. ابزارهای گردآوری اطلاعات علاوه بر رجوع به منابع مکتوب، سایت های رسمی و معتبر و مرتبط با مقوله تحقیق و با استفاده از مشاهده ها و برداشت های عینی معماری معاصر این کشورها بوده است.

۲- بررسی دو عنوان : "معماری اسلامی معاصر" یا "معماری معاصر در کشورهای اسلامی" ؟

تأثیر دین اسلام به عنوان یک نیروی وحدت بخش را در معماری کشورهای اسلامی نمی توان نادیده گرفت. "وحدت در عین کثرت"، شعار اصلی کشورهای مسلمان است که پهنه ی وسیعی از دنیا، از آسیا گرفته تا آفریقا و حتی اروپا را دربر گرفته است؛ کشورهایی مانند

تأثیر دین در معماری این کشورها، به طور عمده در قالب شکل گیری عبارت "معماری اسلامی" مورد بررسی قرار گرفته است. هر چند که امروزه بیشتر نظریه پردازان واژه "معماری اسلامی" را به "معماری کشورهای مسلمان"^۷ تعبیر کرده اند اما آنجا که از صفاتی نظیر معماری روحانی یا معماری پنهان سخن به میان می آورند پیداست که تأثیر دین را به شکل ساختاری در معماری دنبال نموده اند.

تأثیر سنت در معماری کشورهای اسلامی به خصوص معماری معاصر خاور میانه بسیار قابل توجه است. فراتر از بسیاری از عوامل تمدن ساز، میراثی از سنن ویژه و منحصر به فرد منطقه ای وجود دارد که توسط نسل های پیشین به کار رفته و خلاقانه در بازآفرینی ویژگی های امروزی دخالت دارد. به این ترتیب سنت، نقش تعیین کننده ای در معماری معاصر کشورهای اسلامی داشته و بوسیله ی معماران بومی و خارجی و به طرق مختلف به کار رفته است.

تلقی این مسأله حائز اهمیت است که سنت تنها بیان نظری میراث فردی و یا احیای نوستالژیک شکوه و جلال گذشته نیست بلکه بیانی تازه از ارزشهایی است که در خلال نسل های متمادی حفظ گشته اند. با این تعریف، توجه به سنت از توجه به تداوم نشأت می گیرد که احراز آن در معماری، بسیار بستگی به شرایط کارفرمایان و جامعه ای دارد که نیاز به تداوم فرهنگی را به عنوان اصل پذیرفته اند.

در بسیاری از کشورهای اسلامی، سنت دارای مشخصه هایی عمیق و چند لایه از فرهنگ گذشته است که برای محققان، امکان درک و تشخیص آنرا به چالشی بزرگ تبدیل کرده است. کشورهایی با سابقه فرهنگی و تاریخی کهن که در دوران حیات خود، سبک ها و مکتبهای مختلف اجتماعی، سیاسی و هنری را گذرانده اند در این دسته جای دارند.^۸ فرهنگ در بسیاری از این ممالک، حاصل تعامل میان فرهنگ های دیگر در جهان است .

تفاوت های اجتماعی و نیروهای خارجی می بایست در ایجاد چنین لایه های عمیقی در نظر گرفته شود. سنت می تواند به شکل بسیار هوشمندانه ای در قالب شکل معماری و تزئینات، جلوه گر شود. "آقا خان" با درک این مطلب اشاره می کند که نباید سنت، تنها در قالب پوسته ای بر نمای بنا تجلی یابد آنجا که در سال ۱۹۷۹م می گوید:

"ما به دنبال نمایی از معماری اسلامی نیستیم. نمی خواهیم چیزهای جدید در پس سایه ای از تصور کهن پنهان شوند. امید است که در نزد معماران حرفه ای و آموزگاران، فرآیند تازه ای از تفکر ایجاد شود که موجبات توسعه درونی خود را فراهم آورده و به عنوان شکل کاملی از تفکر طراحی در تمامی ممالک اسلامی تبدیل شود".

۱-۲- معماران و معماران معاصر در کشورهای اسلامی

شوق و اشتیاق برای توسعه در کشورهای اسلامی (به ویژه در خاور میانه) برای به دست آوردن تجارب تکنولوژیک طراحی، برنامه ریزی و... غرب از نیمه دوم قرن بیستم میلادی رو به فزونی گرفت. نیاز به ساخت بناهای نوین که پیشتر در سنت کارکردی این کشورها نبود (مانند مراکز تجاری و اداری، فرودگاه ها، و...) موجب شد تا جریان های نوینی نیز در معماری آنها شکل بگیرد. رویکردهایی که به طور عمده در این کشورها (به ویژه در کشورهای در حال توسعه) در نیمه قرن ۲۰ م به کارگرفته شد به طور کلی عبارت بودند از (کامل نیا، ۱۳۹۱):

۱- عدم توجه به گذشته و تولید معماری اروپایی.

۲- رویکرد صوری از معماری گذشته چنانکه در این رویکرد پوسته های به ظاهر سنتی با محتوای یک معماری بین المللی آمیخته است.

۳- درک حس معماری اسلامی و اجازه دادن به تکنولوژی مدرن برای تلفیق آن با مصالح جدید، تکنولوژی و تولیدات جدید و استفاده از فرصت های عصر ماشین برای غنای روش های ساختمان سازی (که توأم با استفاده از الگوهای اسلامی، هندسی و... بوده است).^{۱۰}

آنچه که در معماری معاصر کشورهای اسلامی به ویژه در در فاصله سالهای ۱۹۵۰ تا ۱۹۸۰ صورت می گرفت تاثیر یافته از نیازهای مدرن و تحت تاثیر و ترویج مدرنیسم بود. ویلیام کرتیس در کتاب مطرح خود با عنوان "مدرنیته، سنت و هویت جهان رو به توسعه" معتقد است ترویج مدرنیسم در کشورهای در حال توسعه به چند دلیل اتفاق افتاده است:

• رشد اقتصادی سریع و نیاز به کاربری های مدرن.

• تداوم مستعمره سازی.

• شست و شوی مغزی نخبگان پسا

استعماری (کرتیس، ۱۹۹۶).

بخشی از تاثیر مدرنیستی معماری معمارانی بود که یا خود در این مکتب بودند یا آن دسته از معماران بومی کشورهای اسلامی که دانش آموخته مکتب مدرنیسم بودند.

در فاصله سالهای ۱۹۵۰ میلادی تاکنون افراد مختلفی در کشورهای اسلامی تجاربی نوین را در عرصه معماری خلق کرده اند.

این معماران دو گروه عمده را تشکیل می دهند: گروه اول معمارانی که خود بومی این کشورها هستند و گروه دوم معمارانی که از یک زمینه بیگانه سعی در احیاء ویژگی های معماری گذشته در کشورهای اسلامی داشته اند. برخی از معماران مطرح گروه اول افرادی هستند مانند: حسن فتحی^{۱۱} (مصر)، محمد مکی^{۱۲} و رافت غدیری^{۱۳} (عراق)، رونالد سیمونه^{۱۴} (الجزایر)، راسم بدران^{۱۵} (اردن)، سداد الدم^{۱۶} کمال الکفرای^{۱۷} (مصر)، الشعیب (عربستان)، که در زمره معماران بومی منطقه قرار دارند و معمارانی که از دیگر کشورها در شکل گیری معماری معاصر کشورهای اسلامی نقش داشته اند مانند: لارسن، اوتو، فاستر، پلی و ...

این معماران توانسته اند آثار ماندگاری را از خود برجای گذارند:

الرق آرنا^{۱۸} (۱۹۵۳-۱۹۵۰) اثر معمار لهستانی متیو نویکی^{۱۹}، همچنین هتل و مرکز همایش های مکه (۱۹۷۴-۱۹۶۹) اثر فرای اوتو^{۲۰}، سالن ورزشی دانشگاه سلطان عبدالعزیز در جدّه (۱۹۸۱) و محل استقرار حاجیان در منا (۱۹۶۷-۱۹۶۴) طراحی شده با مشارکت شرکت کنزو تانگه^{۲۱} از ژاپن از نمونه های مطرح می باشند. تانگه و اوتو در ساخت پروژه های

در سالهای اخیر نیز معمارانی مانند نورمن فاستر و زها حدید توانسته اند تاثیر زیادی در معماری کشورهای اسلامی بوجود آورند.

تاثیر این معماران در سه دوره قابل بررسی است: دوره اول در فاصله سالهای ۱۹۷۰ تا ۱۹۹۰ است که معماران بیگانه سعی داشتند سمبل هایی از معماری دوران گذشته را با تکنولوژی جدید تلفی کنند. دوره دوم سالهای ۱۹۹۰ تا ۲۰۰۰ که در این دوره تغییر در فرم های گذشته مورد نظر معماران بود. دوره سوم که از شروع هزاره سوم مورد بررسی است شامل نمونه هایی از معماری پیشرفته مدرن با تلفیقی از موتیف های تغییر یافته گذشته است.

تصویر ۱-۳- ساختمان پارلمان کویت- یورن اوتزن
منبع تصویر: www.akdn.org

مختلفی با هم همکاری داشته اند از جمله ورزشگاه کویت (۱۹۶۹) که بر اساس فناوری روز ساخته شد. فرای اوتو با مشارکت شرکت سعودی عمرانیه^{۲۲} اقدام به طراحی و ساخت قصر التویق^{۲۳} در عربستان نمود. دیوارهای سنگی و ساده به همراه پوششی از سقفهای سبک چادری از ویژگی های این بنا می باشند. یک از پیشرفته ترین کاربردهای سازه های چادری در فرودگاه جدّه اثر شرکت امریکایی اسکیدمور، اوینگز و مریل^{۲۴}، صورت گرفته است. عمده ترین آثار معماری معاصر کشورهای عربی با دستور زبان غربی ساخته شده اند که از آنجمله می توان به هتل شرایتون دبی اثر شرکت پیرا^{۲۵} در سال ۱۹۸۰، همچنین بانک بازرگانی جدّه اثر SOM در سال ۱۹۷۹ م اشاره کرد. از دیگر پروژه های مطرح می توان به نمونه هایی اشاره کرد مانند:

میدان الکندی (عربستان سعودی)، دانشگاه قطر- کتابخانه اسکندریه ۲۶ و پارک کودکان در مصر، برج های پتروناس و IBM در مالزی، پارلمان کویت، موزه هنر اسلامی دوحه، دانشگاه مصدر در امارات.

۲-۲- تاثیر معماران غیر مسلمان در معماری معاصر کشورهای اسلامی

شاید بتوان اوج تحول معماری معاصر در کشورهای اسلامی را دهه ۷۰ میلادی بدانیم. در این سالها به ویژه در کشورهای خاورمیانه و به دلیل ثروت موجود به دلیل نفت در این کشورها عطش توسعه در حوزه معماری پا به پای دیگر کشورها شکل گرفت. نکته حائز اهمیت این بود که معماری جدید را اتفاقا معمارانی رقم زدند که خود مسلمان نبودند. از گروه SOM امریکایی، اوتزن و هنیک لارسن دانمارکی، فرای اوتوی آلمانی گرفته تا سزار پلی آرژانتین معمارانی بودند که در بستر بیگانه گونه ای از معماری را بوجود آوردند که کم کم تبدیل به دستور زبانی برای نمود معماری معاصر در این کشور ها شد.

۳- نظریه های معاصر در معماری کشورهای اسلامی؟

مفهوم یک نظریه معماری توجه به خواستگاه های حرفه معماری است (نسبیت، ۱۳۸۶). برای دست یابی به نظریه های معاصر کشورهای اسلامی لازم است تا تجلی آنها را در مصداق ها و نمونه های موردی مورد توجه قرار دهیم و سپس از طریق تحلیل آنها به انواع نظریه های بکار گرفته شده دست پیدا کنیم. بررسی نظریه های معماری معاصر به ویژه در کشورهای اسلامی از سوی نظریه پردازانی همچون جنکر، فرامپتون، کرتیس و ... برخی از

گذشته را در بردارد. ساختمان مجلس کویت از نمونه هایی است که حاوی استعاره از معماری گذشته کویت است.

موضوعات را نشان می دهد؛ واژه هایی همچون تجدید حیات گرایی، منطقه گرایی، بومی گرایی و ... از زمره نظریه هایی هستند که در توصیف معماری این کشورها بکار گرفته می شوند.

۳-۱- نظریه تجدید حیات گرایی^{۲۷}

نگاه این نظریه به آن دسته از معماری معاصر کشورهای اسلامی است که توجه خود را معطوف به ویژگیهایی از معماری دوران گذشته نموده اند و تجلی گذشته در اثر معماری، به طور مستقیم یا غیر مستقیم، وجود دارد. بدین منظور دو گروه قابل تمایز است:

تجدید حیات گرایی مستقیم که به برداشت مستقیم از معماری گذشته می پردازد و عناصر و یا فرم هایی از

تصویر ۱-۳- حسن فتحی : دهکده گورنا (مصر) از نمونه های معماری تجدید حیات گرایی مستقیم

منبع تصویر: www.hassanfathy.webs.com

گذشته را عینا تکرار می کند (مانند دهکده گورنا در مصر اثر حسن فتحی) و دیگری **سمبلیسم و استعاره گرایی و تاریخ گرایی** که برداشت های غیر مستقیمی از معماری

۳-۲- نظریه بومی گرا و بومی گرایی نوین

بومی گرایی به ویژگیهای زاد بوم معماری می پردازد و عمدتاً بدون گرایش های ایدئولوژیک (مذهبی یا سیاسی) است اما از آنجا که نمود هایی از معماری بوم آورد را در خود دارد به نوعی پیوستگی با محیط را نشان می دهد. در نظریه بومی گرایی نوین استفاده از معماری نوین در شکل های تکنولوژیک خود یا استفاده از مصالح جدید نقش دارد.

قصر التویق در عربستان سعودی اثر معمار آلمانی فرای اوتو (طراح ورزشگاه المپیک مونیخ در سال ۱۹۷۲) است ترکیبی از معماری بومی با تکنولوژی معاصر است.

منبع تصویر: ازکان، ۲۰۰۴: ۲۵

۳-۳- نظریه منطقه گرایی

نظریه منطقه گرایی دو دیدگاه مختلف را مورد نظر قرار می دهد؛ یکی نگاه به معماری بومی بدون توجه به معماری مدرن و دیگری نگاه به بوم همراه با فناوری و تکنولوژی مدرن است. از این حیث نظریه مدرنیسم منطقه گرا یا نگاه مدرنیستی به منطقه گرایی پیوند دوگانه سنت و مدرنیته است. در رویکرد تکنولوژیک پیوند تکنولوژی مدرن و فرم های گذشته مورد نظر است (فرودگاه جده) و رویکرد خرد گرا به استفاده از عناصر معماری بومی در شرایط معاصر توجه دارد^{۲۸}.

۳-۴- نظریه مشارکتی

تجربه استفاده از نظریه مشارکتی در معماری کشورهای اسلامی از نیمه دوم قرن ۲۰ میلادی با دهکده گورنا (حسن فتحی) آغاز شد. اولین نمونه ها به دنبال تجدید حیات معماری گذشته با استفاده از مشارکت کاربران بود. در نمونه های بعدی مانند مسکن اجتماعی آرنا در هند، بالکرشنا دوشی به دنبال فهم نیازهای اجتماعی بود. در پروژه مدرسه گاندو^{۲۹} در بورکینافاسو نیز علاوه بر توجه به موضوعات اقلیمی و تکنولوژی بومی، ساکنان دهکده نیز از طریق مشارکت در ساخت بنا مهارت های خود را افزایش دادند.

پروژه مدرسه رودراپور در بنگلادش نیز با استفاده از مشارکت فعال ساکنان بومی صورت گرفت که در سال ۲۰۰۵ جایزه آقاخان را به خود تخصیص داد. ساخت کالج پابرهنگان در هند نیز از نمونه های معماری با مشارکت افراد بومی است.

۳-۵- نظریه محیط گرا

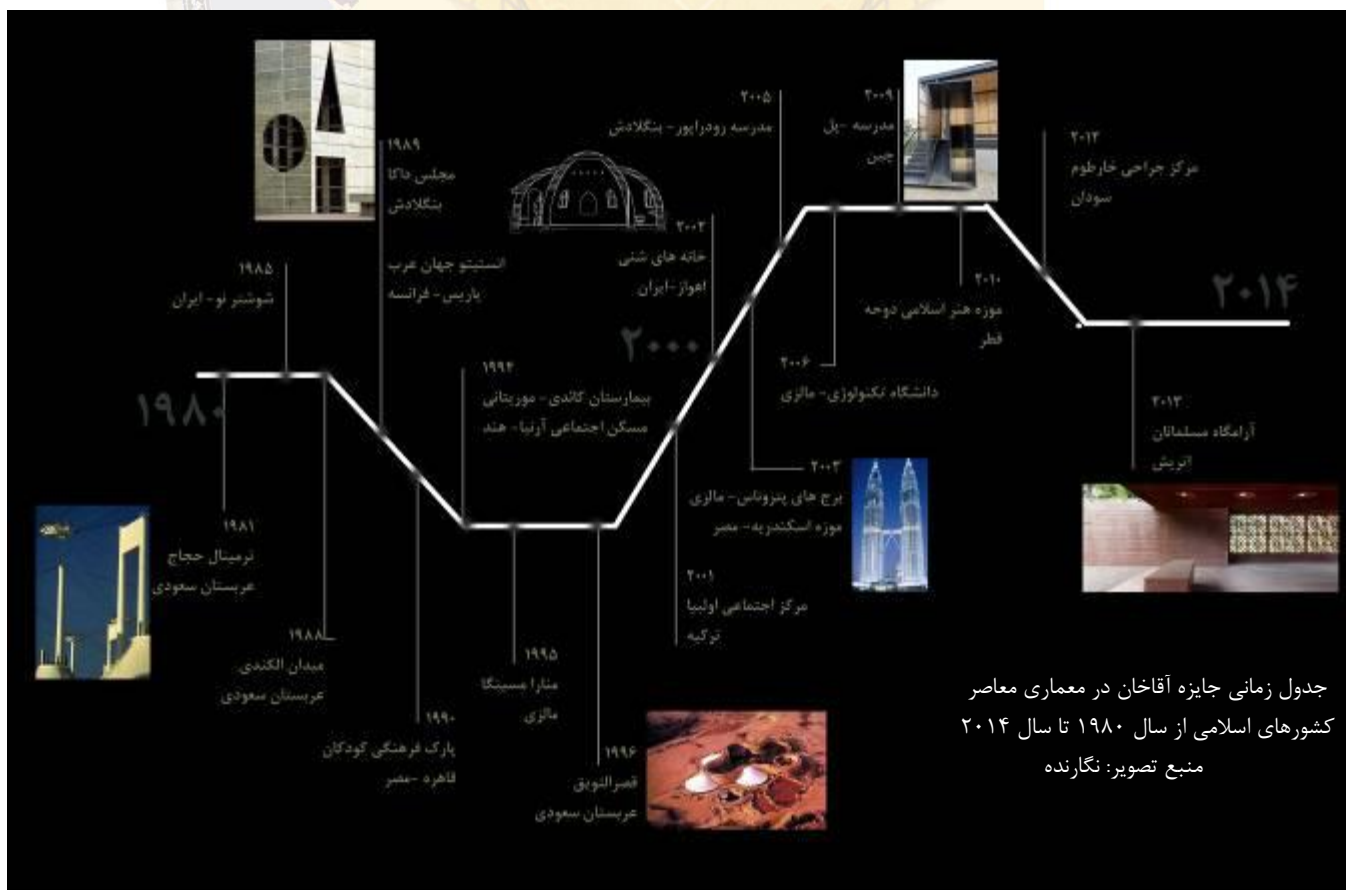
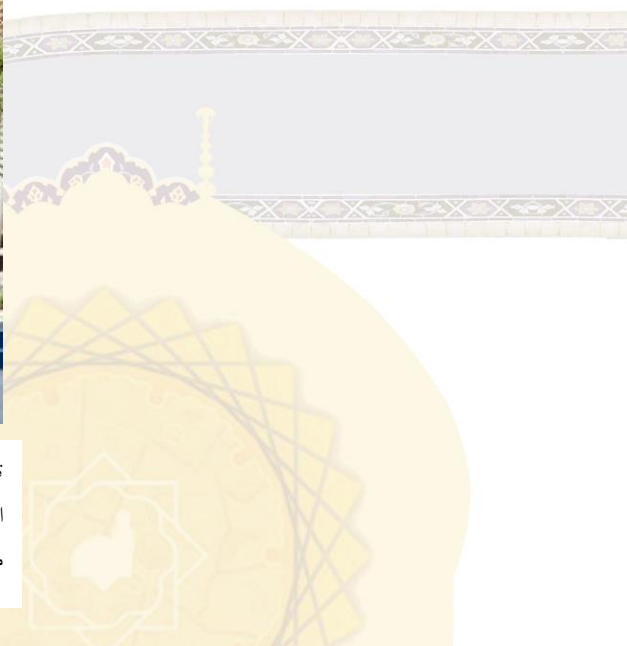
در سالهای اخیر توجه به محیط به دلایل مختلف بیش از پیش در معماری معاصر کشورهای اسلامی مورد توجه شده است. استفاده از پتانسیل های محیطی (به ویژه استفاده از انرژی های نو) در ساختمان های معاصر کشورهای اسلامی از موضوعات اساسی است.

کن یینگ در ساختمان منارا مسینکا علاوه بر استفاده سمبلیک از فرم یک مناره، رویکردی سبز را در معماری بکار بست.

اولین شهر بزرگ انرژی صفر در نزدیکی ابوظبی در امارات متحده عربی در حال شکل گرفتن است. شهر مصدر که طرح آن را معمار مطرح انگلیسی، نورمن فاستر داده است از سال ۲۰۰۶ میلادی تا کنون در حال ساخت است.

تصویر ۱-۳- انستیتو مصدر در نزدیکی ابوظبی -
امارات متحده عربی
منبع تصویر: www.masdar.ae

بکار گرفته شده است. آرامگاه مسلمانان در اتریش از این نمونه هاست.

خوابگاه های دانشجویی در شهر مصدر از نمونه های تغییر شکل یافته گره های اسلیمی است.

۴-۳- فرم گرایی گذشته گرا: گنبد، طاق و قوس از فرم های معماری گذشته است که بعضاً به صورت تغییر یافته مورد استفاده قرار گرفته اند. در بیمارستان کائندی طاق های برش خورده ایجاد فضایی جدید را به همراه داشته است.

۴-۴- نمودهای هندسه فرمی - فضایی:

هندسه یکی از اصول مورد توجه در معماری گذشته کشورهای اسلامی است. شکل ها و فرم های هندسی نیز در نمونه های معاصر به دلیل بازخوانی مجدد آن مورد توجه بوده است. سزار پللی معماری آرژانتینی برج های پتروناس مالزی، از یک فرم شبدری در پلان برج ها استفاده کرده است.

در موزه هنر اسلامی دوحه تغییر هندسه پایه در پلان به صورت تکرار و چرخش مکعب ها استفاده شده است.

موزه اسلامی دوحه در قطر که در سال ۲۰۱۰
برنده جایزه آقاخان در معماری اسلامی شد.
منبع تصویر:

www.akdn.org

۴- به سوی الگوواره های نوین معماری در

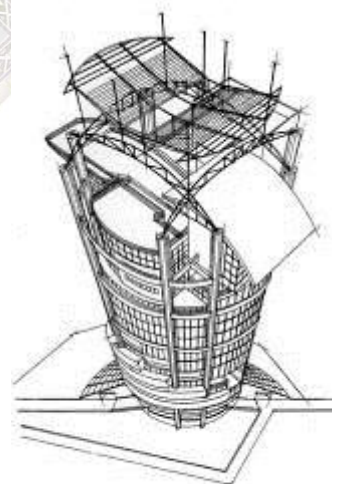
کشورهای اسلامی: تکنیک ها و روش ها

بناهایی که امروزه به عنوان نمودهایی از معماری کشورهای اسلامی (چه در کشورهای اسلامی و یا نمونه هایی که در کشورهای غیر اسلامی وجود دارد) از چند روش طراحی بهره برده اند:

۴-۱- مصالح زدایی: در برخی از بناها ساختار فرمی گذشته حفظ شده اما از مصالح متفاوت استفاده شده است. در پروژه سرپناه های اهواز (خانه های شنی) از فرم های گنبدی استفاده شده اما مصالح آن خشت و آجر نیست بلکه از تعداد زیادی کیسه های شنی برای ساخت آنها استفاده شده است. در شهر مصدر نیز بادگیری که در داخل یکی از حیاط ها ساخته شده از فلز است. نماهای باز و بسته شو ساختمان انستیتو جهان عرب نیز از فلز ساخته شده است.

۴-۲- عناصر معماری گذشته اسلامی: بادگیر و مناره دو عنصر مهم در معماری گذشته کشورهای اسلامی است که در نمونه های معاصر با شکل های جدید به کار گرفته شده اند. در دانشگاه قطر کمال الکفراوی از بادگیرهای بزرگ برای پوشش فضاهای تاسیساتی مدرن خود استفاده کرده و در منارا مسینکا، کن یینگ نمایش جدیدی از یک مناره را بکار گرفته است.

استفاده از گره های هندسی نیز (چه به صورت تکرار گذشته و چه تغییر شکل یافته) در معماری معاصر کشورهای اسلامی بسیار

منارا مسینکا در مالزی از نمونه های معماری معاصر کشورهای اسلامی است که در سال ۱۹۹۲ ساخته شد.

منبع:

دیویدسون و دیگران، ۱۹۹۵: ۹۶

تصویر	توضیحات	رویکرد	کشور	ساختمان
	تلفیق سبک بین الملل با نگاه به مفاهیم طراحی بومی مانند درونگرایی، استفاده از حیاط های داخلی در طبقات	منطقه گرایی مدرنیستی	عربستان سعودی	بانک بازرگانی جده
	تکنولوژی معاصر برای سازه های چادری که نمادی سمبلیک از سرپناه های بومی کشورهای عربی است.	منطقه گرایی تکنوکرات	عربستان سعودی	فرودگاه جده
	تلفیقی از معماری بومی با سازه های چادری به عنوان نمادی از گذشته که روزآمد شده است.	منطقه گرایی تکنوکرات	عربستان سعودی	قصر التوبق
	استفاده از فرم های معماری گذشته (پادگیر) در کاربرد جدید، الگوی هشتی های سنتی با روش جدید در سازمان فضایی.	تجدید حیات گرایی سمبلیک	قطر	دانشگاه قطر
	استفاده از سبیل های گذشته (کارتوگرافی) در حجم ساختمان	تجدید حیات گرایی تاریخ گرا-سمبلیک-رومانتیسیم	مصر	کتابخانه اسکندریه
	پلان ساختمان از شکل و هندسه سمبلیک معماری اسلامی است (استفاده از شکل شبدری)	تجدید حیات گرایی سمبلیک	مالزی	برج های پتروناس-مالزی
	استعاره گرایی در طرح (ستون ها شبیه نخلستان های کویری)	تجدید حیات گرایی استعاره گرا	کویت	پارلمان کویت
	استفاده از پوسته پارامتریک- استفاده از بادگیر با مصالح مدرن	معماری پایدار	امارت متحده عربی	الاستیتو مصدر
	تغییر فرم معماری گذشته (برش در فرم)- مصالح بومی	بومی گرایی نوین	موریتانی	بیمارستان کائیدی
	چرخش مکعب در فرم، مصالح بومی	تجدید حیات گرایی	قطر	موزه اسلامی دوحه
	مصالح بومی - توجه به اقلیم	معماری مشارکتی	بنگلادش	مدرسه رودراپور

در ساختمان خوابگاه های مصدر، فاستر از یک پوسته پارامتریک با نقوشی از گره های اسلیمی و در توسعه استانبول زها حدید از یک رویکرد پارامتریک در ساماندهی مجموعه های جدید استفاده کرده اند.

بررسی ها نشان میدهد در کشورهای اسلامی به لحاظ زمانی ۵ دوره قابل بازشناسی است:

دوره اول فاصله سالهای ۱۹۵۰ تا ۱۹۸۰ که بیشتر معماری تجدید حیات گرا و بومی گرا است (دهکده گورنا- مصر) دوره دوم فاصله سالهای ۱۹۸۰ تا ۱۹۹۰ که معماری بومی با تلفیقی از تکنولوژی مدرن بکار گرفته می شود (ترمینال حجاج- عربستان سعودی).

دوره سوم در سالهای ۱۹۹۰ تا ۲۰۰۰ که گرایشهای ناحیه گرایی دیده می شود (قصر التوق- عربستان).

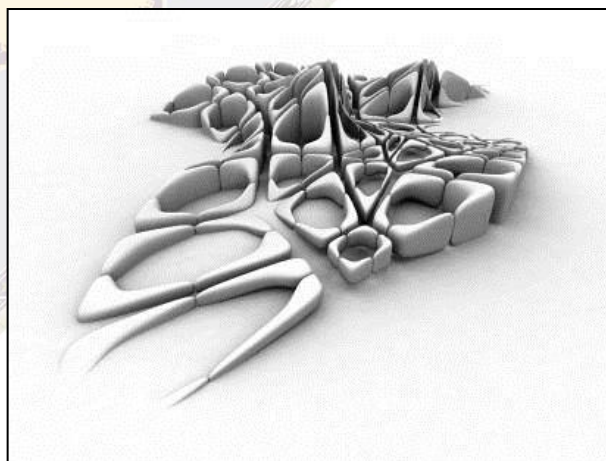
دوره چهارم در سالهای ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۰ که رویکردهای معماری پایدار بکار گرفته می شود (انستوتو مصدر- امارات) و در نهایت:

از سالهای ۲۰۱۰ تا کنون جریان معماری تحت تاثیر سبک های جدید مانند معماری پارامتریک و معماری مولد است (توسعه شهر استانبول).

الگوواره های نوین معماری معاصر کشورهای اسلامی به ویژه در هزاره سوم بیشتر متوجه جریان های معماری پارامتریک متأثر از هندسه گذشته، معماری مولد و معماری پایدار (با نگاه موثر به ویژگیهای اقلیمی و بومی) است و تلفیقی از الگوواره های فوق در سالهای اخیر بیش از پیش مشهود است.

۵- کشورهای اسلامی و آینده معماری معاصر-تعریف الگوواره های جدید

معماری معاصر کشورهای اسلامی به ویژه در هزاره سوم متأثر از جریان های نوین معماری معاصر در دیگر کشورهاست. در معماری معاصر کشورهای مختلف موضوعات زیادی تاثیر داشته است بطوریکه تنوع و گونه گونیهایی که در سالهای اخیر در آثار معماری دیده می شود از سوی منتقدان معماری معاصر با عناوین متفاوتی طبقه بندی شده اند؛ واژه هایی مانند معماری مدرنیستی پیشرفته (Advanced Modernism Architecture)، پراگماتیسم انتقادی (Critical Pragmatism)، معماری فرا مدرن (Super Modern)، معماری پارامتریک (Parametric Architecture)، معماری متحرک (Mobile Architecture)، و ... در ادبیات معماری معاصر هزاره سوم زیاد به کار برده می شود. فصل مشترک عمده این رویکردها استفاده از فرا تکنولوژی به ویژه در عرصه استفاده از نرم افزارهای کامپیوتری، فرآیند تجربی معماری و تاکید بر فرم تجربی، تحرک و پویایی فضا و فرم، است (کامل نیا، ۱۳۹۱).

طرح توسعه استانبول - زها حدید (معماری پارامتریک)

منبع تصویر:

www.patrikschumacher.com

فهرست منابع:

- سعید، ادوارد (۱۳۷۷) شرق شناسی، ترجمه عبدالرحیم گواهی، دفتر نشر فرهنگ اسلامی
- فتحی، حسن (۱۳۸۲) ساختمان سازی بامردم، ترجمه: علی اشرفی، دانشگاه هنر، تهران
- اسلامی. غ، کامل نیا. ح؛ (۱۳۹۲) معماری جمعی - از نظریه تا عمل، انتشارات دانشگاه تهران، تهران
- کامل نیا، حامد، (۱۳۹۱) آشنایی با معماری معاصر (از شرق تا غرب)، انتشارات علم معمار
- کرتیس، ویلیام ج. ر. (۱۳۸۰) مدرنیته، سنت و هویت در جهان رو به توسعه، ترجمه: سحر بالا زاده، فصلنامه معماری ایران (ما)، شماره ۵، صص ۱۲۷-۱۰۰
- نسبیت، کیت (۱۳۸۶) نظریه های پسامدرن در معماری، ترجمه: محمد رضا شیرازی، نشر نی
- Aga Khan Foundation (2007) **Intervention Architecture: Building for Change**, I.B.Tauris & Co Ltd, UK.
- Al-Radi, S, and Moore, Ch. (1992) **Cultural park for children**. In **Architecture for a changing world**. James Steele, ed. London, Academy Editions.
- Boom, I. (Aga Khan Foundation) (2004) **Architecture and Polyphony: Building in the Islamic World Today**, Thamed & Hudson, UK.
- Capon D.S., (1999) **Architectural theory**, Vol.2 Le Corbusier's Legacy: Principles of Twentieth Century Architectural Theory Arranged by Category, John Wiley & Sons Ltd.
- Colquhoun A., (1997) **The concept of regionalism**, Postcolonial Space(s). Edited by G.B.Nalbantoglu & C.T.Wong. USA, Princeton Architectural Press.
- Davidson C., (1998) **Legacies for the Future, Contemporary Architecture in Islamic Societies**, Aga Khan award for Architecture. Thamed & Hudson, UK.
- Davidson C., Serageldin I. (1995) **Architecture beyond Architecture**, Aga Khan Award for Architecture.
- Frampton K., Correa C., Robson D., (2001) **Modernity and Community: Architecture in the Islamic World**, London, Thames & Hudson, Ltd.
- özkan S., (2004) **Defining Architecture**, in Islam and Architecture, Journal of AD, Vol 74, No 6:24-32
- Roosevelt D., (2004) **Community and Coherence**, in Islam and Architecture, Journal of AD, Vol 74, No 6:32-38
- Udin Khan. H, (2012) **Toward a New Paradigm for the Architecture and Art of Islam**, International Journal of Islamic Architecture, Vol 1, No 1: 5-22
- Peterson, A (1996) **Dictionary of Islamic Architecture**, Routledge, London & New York

پی نوشت ها:

^۱ مفهوم الگوواره (Paradigm) یا پارادایم، به معنی یک مدل یا نقشه به کار می برند. این مفهوم را رابرت مرتون در ارتباط با طرحی برای تنظیم یا کدگذاری فشرده یک قلمرو تجزیه و تحلیل جامعه شناسی به کار می برد. به عبارت دیگر، پارادایم فشرده خطوط اصلی مفاهیم، فرضیه ها، روندها، طرح ها و مسائل ذاتی قلمرو یا رهیافتی نظری در تجزیه و تحلیل جامعه شناسی است. مرتون معتقد بود که با به کارگیری پارادایم تا حدودی می توان روشنی و وضوح تجزیه و تحلیل های کمی را برای تجزیه و تحلیل های کیفی فراهم کرد. باید در نظر داشت که پارادایم ارائه دهنده یک سری از مقولات جدید نیست، بلکه کدگذاری مفاهیم و مسائلی است که در فرآیند یک تحقیق و در رشته ای تخصصی، محقق را مجبور به دقت نظر می کند. توماس کون در کتاب ساختار انقلابات علمی این بحث را پیش می کشد که اکثر مردم مفهوم علم را به مثابه یک اقدام متهورانه تکاملی درک می کنند. این بدان معناست که تحقیقات علمی یک سری رهیافت موفقیت آمیز به طرف درک حقیقت است. هر محقق درمورد مسئله ای تحقیق می کند و آن را آزادانه در اختیار محقق دیگر قرار می دهد و از این طریق همه به حقیقت نزدیک تر می شوند. (کامل نیا، ۱۳۹۲)

^۲ سعید، ادوارد (۱۳۷۷): ۵۰۱-۵۰۰

^۳ Islamic Architecture

^۴ -Peterson

^۵ - بازی با نور و سایه که در کشورهای اسلامی (بعضا به دلایل محیطی و اقلیمی) به کار بسته می شد در این ساختمان به زیبایی به کار گرفته شده است.

6 -Architecture at the crossroad, Islam- the search for identity, Video product

^۷ در بسیاری از متون، از معماری اسلامی به نام معماری عربی یاد شده است. این نوع نگاه محصول نگرش جغرافیایی و مکان محور به معماری اسلامی است که مد نظر محققان مسلمان قرار ندارد.

^۸ به عنوان مثال، هویت مصری، چیزی نیست که از طریق معماری یادمانگرا به دست آید. فرهنگ مصری، حاصل تعامل عمیق با سایر فرهنگ های جهان نظیر، یونان، روم و مسیحیت، همچنین اسلام است.

^۹ Agakhan

^{۱۰} - The future of Islamic Architecture

^{۱۱} Hassan Fathy

^{۱۲} Mohamad Saleh Makiya

^{۱۳} Rifar Ghadirji

^{۱۴} Roland Simouner

^{۱۵} Rasem Badram

^{۱۶} Sedad Eldem

^{۱۷} Kamal El Kafrawi

^{۱۸} Ralergh Arena

^{۱۹} Matthew Nowicki

^{۲۰} Frei Otto

^{۲۱} Kenzo Tange

^{۲۲} Omrania

^{۲۳} Towaiq Palace

^{۲۴} SOM, Skidmore ,Owings & Merril

^{۲۵} Perriera Associate

^{۲۶} Bibliotheca Alexandria (2002)

^{۲۷} Revitalization

^{۲۸} رویکرد منطقه گرا با گرایش خردگرایی را بعضا همان منطقه گرایی انتقادی نیز دانسته اند (کامل نیا، ۱۳۹۱: ۱۸۲)

^{۲۹} Gando Primary School